

Profil učitelja glasbe v osnovnem šolstvu na Hrvaškem in v Sloveniji skozi zgodovinski razvoj do sodobnosti

Povzetek

RNA Hrvaškem in v Sloveniji je bilo oblikovanje profila glasbenega učitelja v splošnem šolstvu zelo počasno in oteženo. Lik učitelja glasbe je zaradi neugodnih političnih, družbenih, izobraževalnih in bivanjskih razmer doživljal vrsto sprememb. V prispevku je predstavljen razvoj podobe učitelja (glasbe) skozi zgodovinski razvoj na področju Hrvaške in Slovenije od srednjega veka do sredine 19. st., v obdobju Avstro-Ogrske, Kraljevine Jugoslavije, druge svetovne vojne, v povojni Jugoslaviji, po osamosvojitvi obeh držav leta 1991 in do sodobnosti. Avtorica razsvetljuje lik učitelja glasbe v povezavi z njegovo vlogo v šolskem sistemu in v širšem kontekstu delovanja zunaj šolskega okolja.

Ključne besede: učitelj glasbe, polivalentni učitelj, vzgoja in izobraževanje, strokovno izpopolnjevanje

Abstract

In Croatia and Slovenia, the creation of the profile of the music teacher in public education was very slow and difficult. The figure of the music teacher experienced a series of changes due to unfavourable political, social, educational, and housing conditions. This paper presents the historical development of the figure of the teacher (of music) in Croatia and Slovenia from the Middle Ages to the mid-19th century i.e., during the period of Austro-Hungary, the Kingdom of Yugoslavia, World War II, the post-war Yugoslavia, and during the period after the two countries in 1991 gained independence until the present day. The author illuminates the figure of the music teacher with regard to his role in the school system and in the broader context of activity outside of the school environment.

Keywords: music teacher, polyvalent teacher, education, professional training

Uvod

Zgodovinski razvoj splošnega šolstva je predmet številnih raziskav, ki odstirajo zanimive podrobnosti tako o globalnih pojavih kot o posameznih ustanovah, učnih načrtih in programih, metodah poučevanja, vzgojni problematiki, vidnejših osebnostih, vplivih politike in zakonodaje, gibanja družbenih tokov ipd. Precej manj je razprav o liku osnovnošolskega učitelja oziroma učitelja glasbe, ki se je oblikoval skozi različne sisteme izobraževanja in v različnih političnih, zakonodajnih, družbenih, materialnih in kulturnih okoliščinah. Dosedanje raziskave so najpogosteje obravnavale glasbeno šolstvo in lik učitelja glasbe v glasbenih šolah, kasneje tudi na konservatorijih in akademijah, posamezni avtorji pa so se omenjene tematike dotaknili le delno in iz različnih zornih kotov (Požgaj, 1975; Šegando, 1972; Putar, 1977). Nekoliko nazornejši so posamezni članki, ki omenjajo pomen kakovosti dela in vloge lika učitelja glasbe v različnih zgodovinskih obdobjih (Novak, 1888; Rotar Pance, 1997; Rotar Pance, 1999; Sicher Kafol, 2002). Pomanjkanje raziskav o liku učitelja glasbe v splošnem šolstvu je spodbudilo nastanek tega prispevka, v katerem bo v strnjeni obliki predstavljen razvoj oz. oblikovanje profila učitelja glasbe v splošnem šolstvu na Hrvaškem in primerjalno v Sloveniji skozi zgodovino do danes.

1. Razvojni vidiki podobe učitelja glasbenega pouka v osnovnem šolstvu na območju današnje Hrvaške do sredine 19. stoletja

Učitelj glasbe je danes sooblikovalec vzgojno-izobraževalnega procesa, ima nalogo spodbujanja učencev pri razvijanju njihovih glasbenih znanj in sposobnosti, je nosilec sprememb in kreiranja (glasbenega) poučevanja. Na razvoj profila učitelja glasbe skozi zgodovino je vplival predvsem glasbeni pouk, ki je v zgodnejših obdobjih tesno povezan s pojmom »petje«. Na območju Hrvaške so do 10. stoletja petje poučevali učitelji duhovniki (župniki ali menihi) in laiki, in sicer v samostanskih, župnijskih, latinskih in glagoljaških šolah, poleg poučevanja pa so prevzemali tudi službe javnih notarjev in sodnikov. Za to obdobje so posebej značilni t. i. popovi glagoljaši, ki so poučevali glagoljaško petje. V 11. stoletju so se na Hrvaškem pojavile prve *katedralne* (škofovske, kapiteljske, stolne) šole, v katerih je petje poučeval učitelj duhovnik, ki je opravljal službo sholastika, vendar se ni imenoval sholastik (*scolasticus*), temveč *pojac* (kantor).¹ Pojac kantor je nadziral pouk v šoli stolne cerkve, bil je tudi kanonik in je prejemal poseben prihodek kot nagrado za kanonično čast. Če ni bil več v petju, je imel namestnika, imenovanega *succentor*. Petje so poučevali tudi učitelji duhovniki/župniki in laiki v župnijskih šolah, poleg petja so poučevali še branje, pisanje, molitve in pridige.

1 Prim. Fran Plevnjak, *Prilozi za kulturnu povijest hrvatskog svećenstva (rad svećenstva na školskom-prosvjetnom polju)*, Zagreb: Naklada Piščeva, 1910, 26.

Od 11. do sredine 19. stoletja je bilo območje današnje Hrvaške v političnem, gospodarskem in kulturnem smislu razdeljeno na različne enote (Meščanska Hrvaška, Vojna krajina, Istra, Dalmacija). Ena izmed posledic takšne razdeljenosti so tudi raznolikosti v oblikovanju in podobi učitelja oz. učitelja glasbe.

Pred letom 1777 v Meščanski Hrvaški, ki je obsegala sedanje območje centralne in severozahodne Hrvaške (Zagreb, Karlovac, Varaždin), učitelji niso imeli uradno potrjene pridobljene izobrazbe niti posebno kakovostnega oz. poglobljenega znanja, ki je pogoj za poučevanje. Ker je za delo v ljudskih šolah primanjkovalo učiteljev, so učiteljsko službo večkrat opravljali občinski pisarji, najbolj izobraženi v mestu, vendar nekvalificirani za učiteljsko službo, in prav ti so bili velika ovira za razvoj ljudskega šolstva na Hrvaškem. Razlogi za pomanjkanje učiteljev so bili nespoštovanje učiteljske službe, nezadostno plačano delo in nizka izobrazbena raven za poučevanje v ljudskih šolah.² Zaradi vse večje potrebe po izobraževanju in širjenju učiteljskega poklica je bila leta 1776 v Zagrebu osnovana osrednja narodna šola oz. *učilnica* s štirimi razredi, poleg nje pa so potekali tudi tečaji za učitelje (*učiteljsište*). Šolo so poleg rednih učencev obiskovali tudi kandidati za učiteljsko službo, pa tudi učitelji, ki so že bili nameščeni na vaških šolah, a niso bili dovolj izobraženi. Bodočim učiteljem in drugim so ob ostalih predmetih v osrednji narodni šoli omogočali tudi pouk pedagogike in metodike, pozneje pa še orgljanje in petja (Franković, 1958, 69). V glasbi (petje, orgljanje in cerkvena liturgija) so jih poučevali strokovni učitelji glasbe, ki so se najpogosteje izobraževali v glasbenih šolah ali zavodih zunaj države. Ob koncu 18. stoletja so bili učitelji še naprej duhovniki/župniki in laiki (občinski pisarji). Z učiteljsko službo je bila združena tudi služba organista in cerkovnika, ki je obsegala petje in igranje v cerkvah, sodelovanje pri pogrebih, čiščenje cerkva ipd., kar je bilo primarno bolje plačano od službe učitelja. Na začetku 19. stoletja, z novo šolsko uredbo *Ratio educationis (Splošni šolski in poučni sistem za Ogrsko kraljevstvo in njemu pridružene strani)*, ki je veljal v Meščanski Hrvaški in Slavoniji do leta 1845, pa je bilo posebno poudarjeno pedagoško izobraževanje učiteljev, urejala pa je tudi njihove plače.³ Čeprav je bilo s temi odločbami predvideno, da imajo učitelji določeno kvalifikacijo in poseben status v družbi, je bil učiteljev položaj praviloma zelo nizek. Plače so bile v breme občinam, ki večinoma niso imele sredstev za vzdrževanje šol in plačevanje učiteljev. Povsem jasno je, da so v takšnih okoliščinah učitelji sprejemali tudi različne druge službe, še posebno delo organista, pisarja, zvonarja, krajevnega sodnika, komisarja varnosti, zbiralca računov ipd., ki so imele v takratni družbi še vedno večji pomen kot učiteljska. (Cuvaj, zv. II, 1910, 164 in 290; Franković, 1958, 71, 99.) Učiteljem na Hrvaškem sta težavo pomenila tudi jezik poučevanja ter velika madžarizacija in germanizacija, kar

2 Prim. Antun Cuvaj, *Grada za povijest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, zv. II, Zagreb: Trošak i naklada kr. Hrv.-Slav.-Dalm. zem. vlade, Odjel za bogoštovlje i nastavu. 1910, 40–41.

3 Prim. D. Franković, n. d., 63.

je pripeljalo do ilirskega gibanja, ki se je borilo za nacionalno ozavešanje prebivalstva, reorganizacijo osnovnih šol ter za spremembo vloge in položaja učitelja, pri čemer so med drugim zahtevali tudi ločitev učiteljske službe od vseh drugih služb. Po letu 1845 je prišlo do nove uredbe za šolstvo, t. i. *Sistema začetnih učilnic (Systema scholarum elementarium)*, po katerih se je učiteljska služba lahko združila s službo pevcev, če so to narekemale mestne razmere, vsekakor pa se je morala ločiti od notarske službe. V tem času je bila v trivialne šole prvič uradno uvedena glasbena vzgoja kot samostojen predmet *petje*, ki ga je skupaj z drugimi predmeti poučeval učitelj – cerkveni organist in pevec hkrati. Učitelji so petje poučevali na podlagi cerkvenih pesmaric, ob tem pa so se strokovno izpopolnjevali, in sicer pri delu različnih učiteljskih društev ali s samostojnim proučevanjem pedagoške literature.

V Vojni krajini, ki je obsegala obmejno zahodno območje Habsburške monarhije, organizirano kot obrambni pas proti Turkom, je moral učitelj spoštovati neposredne zakone z Dunaja in je bil vzgojen in izobražen v vojaškem duhu (Cuvaj, zv. II, 1910, 512–513; Martinović, 1994, 55). Na začetku 19. stoletja, ko je bil izdan zakon *Politische Schulverfassung* ali *Schulcodex* (Državna šolska ustava), ki je veljal za območje Vojne krajine, so bolj skrbeli za glasbeno izobrazbo učiteljev, česar pred tem ni mogoče opaziti. Družbeni položaj učiteljev je bil na tem območju boljši kot v Meščanski Hrvaški. Učitelji so dobili določene privilegije, kot npr. višje plačilo in nagrado za opravljanje službe zvonarja in orglarja.⁴

Za učitelje oz. učitelje glasbe v Dalmaciji so bile razmere slabše kot v Meščanski Hrvaški in Vojni krajini zaradi neugodnih političnih, družbenih, izobraževalnih in eksistencialnih okoliščin, najslabše pa so bile v Istri. Prvi učitelji glasbe so bili duhovniki (benediktinci, dominikanci, frančiškani, jezuiti, piaristi), popovi glagoljaši, hkrati tudi sodni pisarji in javni notarji, delujoči v vaških šolah. Kot učitelji so delovali tudi nepravni pedagogi, npr. zvonarji oz. cerkovniki in organisti (v Dalmaciji se omenjajo kot »preprosti nevedneži«, »preprosti čevljarji« (Ströll, 1900, 36)).

2. Razvoj poklica učitelja oz. učitelja glasbe na območju Slovenije do sredine 19. stoletja

Prvi učitelji glasbe na območju Slovenije so bili duhovniki, irski misijonarji, ki so na ozemlje današnje Slovenije prinesli kulturo petja v ljudskem, domačem jeziku. Precejšen vpliv so imeli tudi duhovniki in učitelji z nemškega ozemlja, ki so na Slovenskem pustili globoke sledi in velik vpliv nemške kulture in jezika. Uporabljali so latinščino, ki je bila obredni jezik Cerkve, zato domnevamo, da so poučevali tudi gregorijansko petje. V srednjem veku so tako na Slovenskem kot Hrvaškem

pri poučevanju glasbe imele zelo pomembno vlogo samostanske in župnijske šole, v katerih so ob drugih predmetih poučevali petje. Glasbeni pouk so izvajali duhovniki (menihi ali župniki), njihovi pomočniki (*šolarji*, *kleriki*) ali nasledniki na župniji (*scholasticus*, *magister*, *ludimagister* ali *ludirector*) ter laiki (cerkovniki oz. mežnarji, potujoči nekdanji študenti) (Cvetko, 1958, 37–40; Rovšek, 1994, 25, 28, 30–31). Prve uradno ustanovljene šole so bile stolne šole, v katerih je petje poučeval učitelj, t. i. *magister scholarum* (kasneje *scholasticus*). Sčasoma je sholastik zaradi preobremenjenosti z drugimi pomembnimi deli svojo učiteljsko službo deloma predal učitelju rektorju, s čimer mu je prepustil tudi dober del svojega zaslужka.

Doba reformacije je v slovenskem okolju prinesla začetek ustanavljanja osnovnih (ljudskih) šol, večjo sistematično poučevanja in nove profile učiteljev glasbe. V osnovnem protestantskem šolstvu je petje poučeval polivalenten učitelj, poimenovan *šulmojstr*, *somašter*, *šulmaštr* ali *mežnar*, in sicer vse predmete v razredu (slovensko branje, pisanje, slovenski katekizem in petje). Njegov družbeni status je bil izredno skromen. Ukvarjal se je s težavo vzporednega dvotirnega poučevanja: nekatere učence je poučeval v okviru osnovnošolskega programa v materinščini, druge pa je usposabljal za poklic v jeziku, ki so ga želeli starši.⁵ V poučevanju so mu pomagali pomočniki oz. sodelavci, *kolaboratorji*. Včasih je petje poučeval tudi dobro glasbeno izobražen in vsestransko glasbeno angažiran učitelj, t. i. *kantor*, ki je deloval v šoli, cerkvi in v svojem okolju, predvsem na srednji stopnji izobraževanja. Kantorji so pripomogli k povečanju pomena in vloge petja v šoli in cerkvi ter zunaj nje, h glasbeni izobrazbi širšega prebivalstva, k ohranjanju slovenske kulture in slovenskega jezika in naraščanju domačega glasbenega kadra. Zaradi obsežnosti dela so kantorjem včasih pomagali pomočniki – *subcantor*, *succantor*, *succentor*, ki so bili prav tako glasbeno izobraženi. Na učitelje so imeli značilen vpliv meistersängerji, mestni piskači oz. deželni trobentači in mestni goslači, ki so bili poklicni glasbeniki tedanjega časa.

Učitelj glasbe, v dobi protireformacije imenovan *prefectus musicae*, *regens chori*, *director musicae (et chori templi)*, je glasbeno deloval v zelo širokem obsegu. V šolah srednje stopnje (kolegiji, gimnazije) je poučeval petje in igranje na glasbila, deloval pa je tudi v cerkvi in zunaj nje (bogoslужje, jezuitsko gledališče, cerkvene procesije). Dokazana je tudi praksa sodelovanja z že omenjenimi profili posvetnih poklicnih glasbenikov. Pred uvedbo t. i. *splošnega šolskega reda* (1774) in po tem so tako v Sloveniji kot na Hrvaškem učiteljevali duhovniki in laiki, predvsem pa nameščeni organisti in cerkovniki, pisarji, invalidi, propadli študenti, podčastniki, obrtniki, ki v svojem poklicu niso bili uspešni ali pa so, medtem ko so bili brez drugega dela, tudi poučevali. Postranska dela so jim prinesla več dohodkov

4 Prav tam, 67.

5 Prim. Vlado Schmidt, *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I*, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1963, 458.

kot pa učiteljska služba. Zanimiv je podatek, da so bili v prvi polovici 18. stoletja med učiteljskimi kandidati tudi čevljar, tkalec, krojač, kotlar in podčastnik in glede na opis njihovih lastnosti za učiteljsko službo lahko rečemo, da so bila merila za izbiro učitelja zelo nizka, kar kaže tudi na nizke standarde šolstva (Krulec, 1895, str. 429, povzeto po: Cukjati, 2005, 19).

Na začetku 19. stoletja je bila podoba osnovnošolskega učitelja oz. učitelja glasbe v Sloveniji enaka podobi učitelja v Vojni krajini, v obeh primerih je bil dobro (glasbeno) izobražen, bogaboječ, veren in moralno neoporečen, strog vzgojitelj.⁶ V Sloveniji, kot tudi na Hrvaškem, so obstajali poskusi ločevanja služb učitelja in organista od cerkovniške, kar je bilo uresničeno v obdobju Ilirskih provinc. Ločevanje je privedlo do tega, da so učitelji zapuščali učiteljsko službo in večinoma ostali cerkovniki, kar je bilo donosnejše. Zaradi slabega gmotnega položaja je bil učitelj še naprej prisiljen opravljati dodatna dela. Skrb za pedagoško izobraževanje učiteljev, ki je potekalo v pedagoških tečajih, se je povečevala šele po obdobju Ilirskih provinc. Na tovrstne tečaje so najpogosteje prihajali kandidati brez predhodne glasbene izobrazbe, zato v predpisanih nekaj mesecih niso mogli pridobiti zadostnega glasbenega znanja. Izobraževali so jih strokovni učitelji, za slovenski prostor so na primer znani Franc Sokol, Gašpar Mašek, Kamilo Mašek idr., ki so s pesmaricami v narodnem jeziku vplivali na krepitev narodne zavesti in spodbujali znanje slovenskega jezika. Po letu 1848 se je sicer represivna vzgoja spreminjala in blažila, z njo pa tudi podoba učiteljev.⁷ Ti so na Slovenskem v tem letu prvič dobili pravico izbire načina ali celo vsebine pouka, kar je pospeševalo njihovo zanimanje za šolo in povečevalo občutek odgovornosti za kakovostno učno delo. Učitelji so se strokovno izpopolnjevali s sodelovanjem v pedagoških knjižnicah in v delu učiteljskih društev. Oglašali so se tudi kot dopisniki slovenskih časopisov.

3. Lik učitelja glasbe v obdobju Avstro-Ogrske (1867–1918)

V obdobju Avstro-Ogrske so učitelji oz. učitelji glasbe na Hrvaškem in v Sloveniji načelno delovali pod okriljem ene politične oblasti, vendar v vzgojno-izobraževalnih sistemih, ki so se razvijali različno. Bili so še vedno polivalentni učitelji in so opravljali delo organista, pevca in cerkovnika. Izobraževanje učiteljev je potekalo različno. Na Hrvaškem so se na učiteljskih šolah oz. preparandijah izobraževali kandidati za službo učitelja in organista, v Sloveniji pa je od leta 1877 na učiteljskih

6 Prim. Henrik Schreiner, Kratak pregled o razvoju slovenske ljudske šole, v: *Popotnik*, let. 40, št. 8, Ljubljana: Last in založba Zaveze jugoslovanskega učiteljstva. Učiteljska tiskarna, 1919, 136–137; primerjaj tudi: Tanja Cukjati, *Lik osnovnošolskega učitelja v slovenski javni šoli* (magistrska naloga), Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, 2005, 34–35.

7 Prim. Mirjana Horvat, *Oblikovanje profila učitelja glasbe v osnovnem šolstvu na Hrvaškem in v Sloveniji skozi zgodovinski razvoj do sodobnosti* (doktorska naloga), Zapršič: Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, Oddelek za glasbeno pedagogiko, 2012, 108.

šolah potekalo le izobraževanje učiteljev za učiteljsko službo. V učiteljskih šolah ali na zasebnih učnih urah so poučevali strokovni učitelji glasbe, izobraženi v drugih deželah ali v domačih glasbenih šolah. Učitelji so na vsem obravnavanem območju, predvsem na področju Istre in Dalmacije ter v Sloveniji, delali v zelo težkih pogojih (preveliko število učencev v razredu, pomanjkanje učbenikov, knjig, učnih pripomočkov, problemi z jezikom poučevanja, dvojezične šole), za svoje delo pa so bili premalo plačani. Poleg slabih pogojev sta nanje močno vplivali tudi germanizacija in italijanizacija. Dodatno težavo sta predstavljali nezadostna glasbena izobrazba in slaba glasbena nadarjenost učiteljev, zaradi česar so določeni zanemarjali glasbeni pouk, ponekod pa ga sploh niso izvajali.⁸

Na začetku 20. stoletja so vojne razmere, razpad Avstro-Ogrske in nove oz. drugačne ideološke težnje (socializem, marksizem, komunizem, fašizem, nacizem) pripeljale do nazadovanja. Učitelji niso bili dovolj ustrezno izobraženi, okolje je pestilo pomanjkanje ustreznih kadrov. Poučevali so v razredih z enormno velikim številom učencev ter v starostno izrazito mešanih razredih, pestilo jih je pomanjkanje šolske opreme in učbenikov ipd. S takšno prakso je prišla do izraza predvsem učiteljeva vsestranskost oz. polivalentnost, saj je moral poučevati vse, tudi glasbo oz. petje, za kar pa večinoma ni bil dovolj usposobljen. Učitelji oz. učitelji glasbe so bili v obeh državah pomembni za dvig kulturne ravni prebivalstva in zaustavitev procesa potujčevanja. Kljub številnim preprekam so svoje delo izboljševali s pomočjo strokovnih učiteljev glasbe, pedagoških časopisov, dela v šolskih knjižnicah, s sodelovanjem na pedagoških konferencah in z delom v učiteljskih in pevskih društvih. V tistem času je med učitelji delovalo nekaj zglednih osebnosti, ki so postale vzorniki kot posebno dobro podkovani strokovnjaki: na Hrvaškem Vjenceslav Novak (1859–1905), Vilko Novak (1865–1918), v Sloveniji na primer Hinko Druzovič (1873–1959), ki so močno vplivali na metodiko pouka petja in na dvigovanje pomena petja v izobraževalnem sistemu obeh obravnavanih področij.

4. Podoba učitelja glasbe v osnovnem šolstvu v obdobju Kraljevine Jugoslavije (1918–1941)

V obdobju Kraljevine Jugoslavije je bil učitelj glasbe tako kot drugi pedagogi pri svojem delu močno odvisen od prilagajanja ideološkim izhodiščem tedanje družbe. Prilaganje je bilo nujno, kajti »neposlušne« učitelje, ki niso podpirali oblasti, so odpuščali, premeščali ter pregnjali na vse mogoče načine. Učitelji v Istri in delu Slovenije (Primorska, Gorica), ki je bila pod fašistično upravo, niso bili v nič boljšem položaju, prej v veliko težjem. Bili so izpostavljeni težkim represivnim ukrepom, ki so v celoti zaustavili kakršen koli razvoj učitelja oz. učitelja glasbe na omenjenih območjih. Na drugi strani so bili učitelji pod nadzorom

8 Prav tam, 135.

cerkvenih oblasti, tako da so bili v neprestanem precepu. V praksi je bil še naprej uveljavljen tip polivalentnega učitelja (Miljković, 2007). V tem času so na obeh obravnavanih območjih posvečali veliko pozornosti prav glasbeni vzgoji in učenju zborovskega petja, ki je bilo na Slovenskem z leti na vse bolj zavidljivi ravni, prav tako se je oblikoval lik učitelja zborovodje. Vse bolj so se krepile zahteve po razvoju pedagoškega profila učitelja oz. učitelja kot vzgojitelja in aktivnega pedagoga. Na Hrvaškem so se učitelji v učiteljskih šolah še naprej izobraževali za službo organistov, strokovno izobraževanje pa so lahko zakonito nadaljevali le v okviru Združenja učiteljev Jugoslavije in Združenja profesorjev Jugoslavije ter v organiziranih pevskih tečajih.⁹

5. Lik učitelja oz. učitelja glasbe med drugo svetovno vojno

Med drugo svetovno vojno je bil učitelj pod pritiskom različnih ideologij (ustaška, fašistična, nacistična ali komunistična). Tisti, ki so bili pod vplivom ustaške ideologije v Neodvisni državi Hrvaški (NDH), so bili običajno organisti in voditelji petja v cerkvah, nasprotno pa so komunistično usmerjeni učitelji zapuščali položaje organistov in voditeljev petja v cerkvah. Delo učiteljev, tudi glasbeno, je potekalo s kadri različnih poklicev. V NDH so poučevali učitelji, običajno delujoči na več sosednjih šolah, upokojenci, duhovniki, redovnice, študenti ali osebe z dvema razredoma ali z dokončanim višjim razredom srednjih ali meščanskih šol. V Istri, Dalmaciji in delu Slovenije, ki so bile pod vplivom fašistične in nacistične ideologije, so pedagoška dela opravljali fašistični funkcionarji, rekrutirani nacisti, domači hrvaški in slovenski učitelji, pismeni in bolj izobraženi kmetje, včasih komaj dozoreli otroci, na ozemlju Hrvaške in Slovenije, kjer je bil velik vpliv komunistične ideologije, pa so med učitelji različni profili, ob moških tudi ženske in mladina, partizani, invalidi, politični delavci, člani oz. aktivisti KPJ idr. Poučevanje je potekalo v različnih oblikah (delo v vaških pomožnih šolah, mestnih nadaljevalnih šolah, delo v osnovnih, potovalnih, ambulantnih šolah, analfabetskih, večernih tečajih, na ljudskih univerzah, v ideoloških organizacijah in raznih drugih oblikah nerednega in obšolskega dela). Vsaka ideologija je imela samo en cilj – vzgojiti človeka, ki bo poslušen, in ga narediti siromašnega v duhu in znanju.

6. Vpliv izobraževalne in politične reforme na lik učitelja glasbe v obdobju poveljne Jugoslavije (1945–1991)

V poveljnem obdobju je v osnovnih šolah z uvedbo predmetnega pouka prišlo do delitve učiteljev na tiste, ki so delovali na razredni, in one, ki so delovali na predmetni stopnji. Z delitvijo pouka

⁹ Prim. M. Horvat, n. d., 140–141.

se je polivalentnost učiteljev oz. učiteljev glasbe pravzaprav nadaljevala le na razredni stopnji, v praksi pa so zaradi pomanjkanja kadrov na predmetni stopnji za poučevanje glasbe obstajali tudi občasni navidezni polivalentni učitelji, ki so spričo kadrovske težave poleg glasbe poučevali še druge predmete, za katere sicer niso bili usposobljeni. Na obeh obravnavanih območjih so učitelji živeli in delali v zelo težkih pogojih, izobrazbena stopnja pa je bila zelo nizka, saj je izobraževanje potekalo neenakomerno in na pretežno nizki ravni. Potrebe po kadrih za nižje razrede osnovne šole so zadovoljevale učiteljske šole, učitelji višjih razredov pa so se izobraževali v višjih pedagoških šolah. Po šolski reformi leta 1960 so izobraževanje učiteljev prevzele pedagoške akademije, kar je pomenilo, da so mlajše generacije dosegle višjo stopnjo izobrazbe. Izobrazbeno raven učiteljev glasbe so izboljševale srednje glasbene šole, kot nadgradnja pa tudi zagrebška in ljubljanska akademija. Z reformo osnovnošolskega izobraževanja in z reformo izobraževanja učiteljev v poveljnem obdobju se je začelo novo obdobje pedagoškega profila in oblikovanja podobe učitelja glasbe, ki je vplivalo na delo učiteljev glasbe v šoli tako v slovenskem kot hrvaškem okolju.

V sedemdesetih letih preteklega stoletja so vsem učiteljem, tudi učiteljem glasbe, skladno s splošnim družbenopolitičnim trendom ponovno močnejše vsiljevali politično doktrino oz. politično usmerjenost vzgoje in izobraževanja, kar je do določene mere zaviralo proces napredovanja v pedagoških smereh (Pivac, 1979). Z *Zakonom o združenem delu* iz leta 1976 so bili učitelji glasbe sicer izenačeni z drugimi delavci, vendar so bili za svoje delo še vedno malo plačani in premalo cenjeni. Učitelja glasbe so najpogosteje vrednotili po njegovem zborovskem delu, čeprav so se posamezniki ukvarjali tudi z drugimi glasbenimi aktivnostmi. Bilo je povsem običajno, da so ob osnovnem delu vodili tudi druge šolske in obšolske (glasbene) dejavnosti, s katerim so pripomogli k splošnim vzgojno-izobraževalnim ciljem in boljši kulturni izobrazbi prebivalcev ožjega okolja. Posamezniki so bili tudi pisci priročnikov, pesmaric, didaktičnih zbirk ipd. Pri vseh teh vlogah so učitelji potrebovali strokovno in pedagoško znanje in izkušnje. Na tovrsten napredek je med drugim vplivala prenova izobraževanja učiteljev glasbe, kar se je na Hrvaškem začelo leta 1978, v Sloveniji pa leta 1987.

V osemdesetih letih preteklega stoletja je prišlo pri oblikovanju profila učitelja glasbe do novih sprememb, šolski sistem je posebno v Sloveniji poudarjal razvoj lika ustvarjalnega učitelja glasbe.¹⁰ Ob tem so vodilni akterji prenove podarjali oblikovanju profila učitelja, ki zna vzgajati otroke za umetnost. Konec osemdesetih let preteklega stoletja so učitelje vse bolj spodbujali k permanentnemu strokovnemu izpopolnjevanju, kar je

¹⁰ Prim. Breda Oblak, Glasbena vzgoja in učitelji na stopnji razrednega pouka, v: *Usposabljanje razrednih učiteljev pri nas* (zbornik prispevkov), Ljubljana: Pedagoška akademija, 1988, 291–297; primerjaj tudi: Breda Oblak, Pomen ustvarjalnega učenja v Glasbeni vzgoji, v: *Posvet ob 30-letnici enotne osnovne šole (1958–1988)* (zbornik razprav), Ljubljana: Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije, Zavod SR Slovenije za šolstvo, 1989, 267–273.

vsestransko izboljševalo njihovo strokovno (glasbeno) podkovanost in sodobnejše pristope pri izvajanju učnega procesa.

7. Profil učitelja glasbe po osamosvojitvi držav leta 1991

Od leta 1991 do 1995 je bilo šolstvo na Hrvaškem, za razliko od Slovenije, podvrženo vojnim razmeram, zato so učitelji v različnih predelih Hrvaške delovali različno. Od leta 1995 so v obeh državah poučevali podobno. Na položaj in delo učiteljev v osnovnih šolah je tudi v zadnjem obdobju vplivala šolska zakonodaja. Leta 2006, ko je bil na Hrvaškem sprejet nov sistem vzgoje in izobraževanja oz. hrvaški nacionalni izobraževalni sistem (hrv. Hrvatski nacionalni obrazovni standard – HNOS), je prišlo tudi do bistvene kakovostne spremembe pri glasbenem pouku v osnovnih šolah, kar je vplivalo tudi na delo pedagogov na razredni in predmetni stopnji. V hrvaških osnovnih šolah so začeli uporabljati t. i. *odprti model glasbene vzgoje*, ki je bil naklonjen do proste izbire vsebin in je rešil dolgoletno težavo, povezano z obsegom učnega programa glasbenega pouka. Podobno kot na Hrvaškem je leta 1995 prišlo do kurikularne prenove tudi v Sloveniji, kar je posledično vplivalo na drugačno podobo učitelja glasbene vzgoje. Poslej je bila mnogo bolj kot v prejšnjih obdobjih poudarjena učiteljeva ustvarjalnost v pripravi in izvajanju glasbenega pouka, kar naj bi se prenašalo tudi na učence. Prav tako se je pričakovalo, da bo učitelj glasbenik širokega kova ter da bo skrbel za svoje permanentno oz. vseživljenjsko izobraževanje, vse to pa je bilo dodatno poudarjeno z uvedbo bolonskega sistema izobraževanja v obeh državah. Pogoji za zaposlitev učiteljev v šoli, obveznosti in aktivnosti, način pouka, materialni pogoji in oprema za pouk ter zahteve glede učiteljevih kompetenc so bili v obeh državah bolj ali manj enake. Do razlik je prihajalo predvsem pri delitvi učiteljskega dela (na Hrvaškem so učitelji razrednega pouka oz. učitelji glasbe na razredni stopnji poučevali glasbo od prvega do tretjega razreda, predmetni pa od četrtega do osmega razreda, na določenih hribovskih in otoških področjih zaradi majhnega števila učencev pa v kombiniranih oddelkih; v Sloveniji so učitelji glasbe na razredni stopnji poučevali učence od prvega do tretjega razreda, nato le v četrtem in petem razredu, v šestem razredu pa je poučevanje prevzel učitelj predmetnega pouka, ki je poučeval tudi v tretjem triletju osnovne šole); po določbah o ocenjevanju (opisno in številčno ocenjevanje), trajanju pripravnštva (na Hrvaškem je za učitelje glasbe pripravništvo trajalo eno leto, v Sloveniji je do leta 2000 trajalo deset mesecev, od 2000 naprej pa eno leto), spremembe v izobraževanju pred uvedbo bolonskega sistema izobraževanja (podaljševanje trajanja študija za učitelje razrednega pouka oz. učitelje glasbe na razredni stopnji na Hrvaškem, novi različni strokovni nazivi po končanem izobraževanju v obeh državah, izboljšanje izobrazbe učiteljev glasbe s spremembami v fakultetnih kolegijih v obeh državah, uvajanje podiplomskega,

magistrskega interdisciplinarnega študija glasbene pedagogike na Hrvaškem itn.) ter po njej (nova ureditev študija – postopno uvajanje dvostopenjskega oz. tristopenjskega izobraževanja v Sloveniji leta 2004, na Hrvaškem so bile vse spremembe uvedene v šolskem letu 2005/2006, uvedba novega sistema sprejemnih izpitov na Hrvaškem, povezanih z opravljanjem državne mature, nova ureditev študijskih programov na Hrvaškem, novi različni strokovni nazivi po končanem izobraževanju v obeh državah, uvajanje dvopredmetnega študija glasbene pedagogike na glasbeni akademiji v Zagrebu), različno strokovno izpopolnjevanje oz. stalno strokovno izobraževanje, pri čemer ugotavljamo, da so bili slovenski učitelji glasbe v modelih vseživljenjskega izobraževanja naprednejši in uspešnejši kot učitelji glasbe na Hrvaškem.

8. Današnji profil učitelja glasbe v osnovnem šolstvu na Hrvaškem in v Sloveniji

Danes v obeh državah učitelji glasbe poučujejo avtonomno in svobodno na podlagi smernic šolske zakonodaje in so podobnega profila, čeprav delujejo v različnih okoljih. Izobraževanje poteka na sorodnih dodiplomskih in podiplomskih ravneh, spodbujajo vseživljenjsko učenje, prav tako študentje dosegajo podobne nove kompetence (strokovne, pedagoške, socialne, osebnostne idr.), ki zagotavljajo boljše delo učiteljev. Od glasbenih pedagogov se med drugim pričakuje ustvarjalnost in kakovostno delo, med cilji pa je med drugim poudarjena vzgoja kritičnega in estetsko oblikovanega poslušalca glasbe. V obeh državah si prizadevajo za proevropsko usmeritev in oblikovanje (*change agents*) splošnega in glasbenega vzgojno-izobraževalnega procesa. Učitelji glasbe imajo v obeh okoljih vse večje pravice in obveznosti, ki od njih zahtevajo odgovornost pri delu in usklajevanje z vsemi dejavniki vzgojno-izobraževalnega procesa v šoli in zunaj nje. Prav tako je ugotovljeno, da se učitelji ne glede na okolje ubadajo s podobnimi težavami, kot je problematika zagotavljanja določenega družbenega statusa.

Sklep

Razvojna pot učitelja glasbe v osnovnem šolstvu je bila na Hrvaškem in v Sloveniji v posameznih zgodovinskih obdobjih deloma različna, deloma podobna. Vzroke različnosti in sorodnosti lika učitelja glasbe najdemo prvotno v politični, gospodarski in kulturni razdeljenosti obeh področij, kar je vplivalo na izobraževalno politiko, posledično pa tudi na razvoj splošnega in strokovnega glasbenopedagoškega izobraževanja učiteljev glasbe, na njegove materialne in eksistencialne pogoje za življenje in delo ter na njegov družbeni položaj. Podobo učitelja glasbe so vrsto let določali različni normativi, ki so na razvoj njegove podobe vplivali tako pozitivno kot negativno. Do prelomnice v razvoju podobe učitelja glasbe je na obeh področjih prišlo na

začetku 19. stoletja z vpeljavo novih šolskih zakonov, ki so poudarjali večjo skrb za razvoj pedagoškega profila učitelja oz. učitelja glasbe. V 20. stoletju so se zahteve po pedagoškem profilu učitelja glasbe, ki naj bi represivno vzgojo nadomestil z vzgojo za življenjsko kulturo, okrepile s spremembami v inicialnem in permanentnem oz. vseživljenjskem izobraževanju učitelja glasbe ter s pridobivanjem novih osebnostnih in strokovnih kompetenc za poučevanje in glasbenopedagoško delo. Poudarjen je bil predvsem ustvarjalni lik učitelja glasbe, ki zna učence motivirati za glasbeno umetnost. Danes ima učitelj glasbe, ki je soočen z raznovrstnimi težavami šolskega in obšolskega dela ter z zagotavljanjem lastnega obstoja, v obeh samostojnih državah pomembno vlogo v razvoju šolstva, glasbenega pouka ter glasbenih sposobnosti in ustvarjalnosti učenca. Profil učitelja

glasbe je v obeh državah podoben, čeprav se razvija v podobnih in hkrati različnih okoliščinah.

Ob vsem je pomembno poudariti, da je lik učitelja glasbe pogojen z dvema temeljnima dejavnikoma: po eni strani ga formira razvoj predmeta in njegov položaj v predmetniku, po drugi strani pa ga oblikujejo normativi programov za usposabljanje učiteljev in predpisane kvalifikacije zanje. Prav tako je treba upoštevati, da je šolski sistem v obeh okoljih ohranil dva tipa učiteljev: prvi je polivalentni učitelj razrednega pouka, ki se odloča za poklic predvsem zaradi svojega nagnjenosti do opravljanja pedagoškega procesa, ob njem pa je učitelj predmetnega pouka, ki se za poklic največkrat odloča predvsem zaradi nagnjenosti do glasbene stroke oz. glasbene umetnosti.

Viri in literatura

1. Cukjati, Tanja. 2005. *Lik osnovnošolskega učitelja v slovenski javni šoli* (magistrska naloga), Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
2. Cuvaj, Antun. 1910. *Građa za povijest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas, zv. I-IV*. Zagreb: Trošak i naklada kr. Hrv.-Slav.-Dalm. zem. vlade, Odjel za bogoštvlje i nastavu.
3. Cvetko, Dragotin. 1958. *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem I*, Ljubljana: Državna založba Slovenije.
4. Franković, Dragutin. 1958. *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
5. Horvat, Mirjana. 2012. *Oblikovanje profila učitelja glasbe v osnovnem šolstvu na Hrvaškem in v Sloveniji skozi zgodovinski razvoj do sodobnosti* (doktorska naloga), Zaporešić: Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, Oddelek za glasbeno pedagogiko.
6. Martinović, Ivan. 1994. *Iz povijesti Vojne Krajine*, Vinkovci: Slavonska naklada Privlačica.
7. Miljković, Dubravka. 2007. *Iz povijesti osnovne škole u Hrvatskoj u razdoblju od 1918. do 1941., v: Odgojne znanosti*, vol. 9, št. 1, Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
8. Novak, Vjenceslav. 1888. *Pučki učitelj kao učitelj pjevanja i kao orguljaš, v: Izvještaj kr. preparandije i vježbaonice u Zagrebu*, Zagreb: Tiskarski zavod Narodnih novina.
9. Oblak, Breda. 1988. *Glasbena vzgoja in učitelji na stopnji razrednega pouka, v: Usposabljanje razrednih učiteljev pri nas* (zbornik prispevkov), Ljubljana: Pedagoška akademija, Univerza Edvarda Kardelja.
10. Oblak, Breda. 1989. *Pomen ustvarjalnega učenja v glasbeni vzgoji, v: Posvet ob 30-letnici enotne osnovne šole (1958-1988)* (zbornik strokovnega posvetovanja v Ljubljani, 27. in 28. septembra 1988), Ljubljana: Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije, Zavod SR Slovenije za šolstvo.
11. Pivac, Josip. 1979. *Neke karakteristike nastavnika kao izvršioaca odgojno-obrazovnih zadataka u samoupravnom socijalističkom društvu, v: Nastavnik u samoupravnoj socijalističkoj školi: referati sa stručnog skupa u Osijeku 23. i 24. studenog 1978*, Zagreb: Pedagoško književni zbor.
12. Plevnjak, Fran. 1910. *Prilozi za kulturnu povijest hrvatskog svećenstva (rad svećenstva na školskom-prosvjetnom polju)*, Zagreb: Naklada Pišćeva.
13. Požgaj, Joža. 1975. *Metodika glazbenoga odgoja u osnovnoj školi*, Zagreb: Prosvjetni sabor Hrvatske.
14. Putar, Mirjana. 1977. *Ličnost nastavnika glazbenog odgoja* (diplomska naloga), Zagreb: Muzička akademija.
15. Rijavec, Andrej. 1962. *Vloga in pomen glasbe v slovenskem protestantizmu* (diplomska naloga), Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo.
16. Rotar Pance, Branka. 1997. *Struktura lika učitelja glasbe, v: Glasbenopedagoški zbornik Akademije za glasbo v Ljubljani*, zv. 2, Ljubljana: Akademija za glasbo, Oddelek za glasbeno pedagogiko.
17. Rotar Pance, Branka. 1999. *Motivacijska naravnost učiteljev za vzgojno-izobraževalno delo na področju glasbe* (doktorska naloga), Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, Oddelek za glasbeno pedagogiko.
18. Rovšek, Brigita. 1994. *Glasbeno poučevanje na Slovenskem od začetkov do reformacije* (diplomska naloga), Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Akademija za glasbo, Oddelek za glasbeno pedagogiko.
19. Schmidt, Vlado. 1963. *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I*, Ljubljana: Državna založba Slovenije.
20. Schreiner, Henrik. 1919. *Kratek pregled o razvoju slovenske ljudske šole, v: Popotnik*, let. 40, št. 8, Ljubljana: Last in založba Zaveze jugoslovanskega učiteljstva. Učiteljska tiskarna.
21. Sicherl Kafol, Barbara. 2002. *Vseživljenjsko izobraževanje učiteljev glasbe v državah udeleženkah Projekta accompagnato, v: Glasba v šoli*, let. 8, št. 1-2, Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
22. Ströll, Antun. 1900. *Pučko školstvo u Dalmaciji*, Zadar: Nagrađena tiskarnica Petra Jankovića.
23. Šegando, Arianka. 1972. *Lik nastavnika muzičkog odgoja* (diplomska naloga), Zagreb: Muzička akademija u Zagrebu.